

Jauns atbalsta mehānisms vides aizsardzībai – sabiedrības tiesības apstrīdēt valsts atbalsta lēmumus

Zemeunvalsts.lv

Eiropas Komisija (EK) ir grozījusi valsts atbalsta noteikumus, lai uzlabotu sabiedrības piekļuvi tiesvedībā vides jautājumos¹. Šīs izmaiņas ļauj vides nevalstiskajām organizācijām (NVO) apstrīdēt EK lēmumus par valsts atbalsta apstiprināšanu, ja pastāv aizdomas par ES vides tiesību aktu pārkāpumiem. Šīs ir nozīmīgas izmaiņas, jo pirmo reizi NVO, kuru darbība saistīta ar vidi, var oficiāli pieprasīt EK pārskatīt šādus lēmumus, īpaši, ja ir bažas par ES vides jomas normatīvo aktu ievērošanu.

Izmaiņu nepieciešamības pamatojums

Grozījumi ir tieša atbilde uz Orhūsas Konvencijas atbilstības komitejas (ACCC) secinājumiem. Orhūsas Konvencija² garantē sabiedrības tiesības piekļūt informācijai, piedalīties lēmumu pieņemšanā vides jautājumos un vērsties tiesā, ja šīs tiesības tiek ierobežotas. Problēma aktualizējās pēc Hinkley Point C atomelektrostacijas gadījuma Apvienotajā Karalistē³, kad EK apstiprināja valsts atbalstu, bet vides NVO apstrīdēja šo lēmumu, norādot uz iespējamām ES vides tiesību pārkāpumiem. Līdz šim sabiedrības un NVO rīcībā nebija efektīva mehānisma, kā apstrīdēt šādus lēmumus ES līmenī.

2021. gadā ACCC konstatēja, ka ES pārkāpj Orhūsas Konvenciju, jo nesniedz sabiedrībai iespēju apstrīdēt valsts atbalsta lēmumus, kuri varētu būt pretrunā ar vides tiesībām. Šis konstatējums

izraisīja konsultāciju un juridiskas reformas procesu vairāku gadu garumā, kas noveda pie nesenajiem EK pieņemtajiem grozījumiem.

Galvenās izmaiņas valsts atbalsta saņēmējiem

1. **Pārskatīšanas mehānisms NVO:** Vides NVO, kuras atbilst noteiktiem kritērijiem (neatkarība, bezpeļņas statuss, pieredze vides jautājumos), var iesniegt EK oficiālu pieprasījumu pārskatīt galīgo valsts atbalsta lēmumu. Tas attiecas uz lēmumiem, kas pieņemti pēc formālās izmeklēšanas procedūras, kas uzsākta saskaņā ar LESD 108.panta 2.punktu, ja atbalsts atzīts par saderīgu ar iekšējo tirgu vai ar noteiktiem nosacījumiem.
2. **Pārskatīšanas tvērums:** Ir jāpaskaidro, ka EK formālā izmeklēšanas procedūra pārsvarā tiek uzsākta tikai tajos gadījumos, ja pastāv iemesli, kas liek šaubīties par atbalsta saderību ar ES iekšējo tirgu. Attiecīgi uz tiem EK lēmumiem, kur šī procedūra nav veikta un ir pieņemts pozitīvs lēmums “standarta” saskaņošanas kārtībā, šīs izmaiņas neattieksies. Turklāt tās neattieksies arī uz tādu atbalstu, kas piešķirts sociāliem mērķiem vai dabas katastrofu vai ārkārtēju notikumu nodarītu kaitējumu novēršanai, un tā sauktajiem “krīzes atbalsta pasākumiem”.
3. **Process un termiņi:** NVO ir jāpierāda, ka atbalstītā darbība vai EK lēmumā apstiprinātā valsts atbalsta pasākuma aspekts, kas nav nodalāms no atbalsta mērķa (“nesaraujami saistīti”), ir pretrunā konkrētam ES vides tiesību akta nosacījumam. EK gada nogalē sniegs norādījumus par to, kas uzskatāms par “nesaraujami saistītu” ar atbalsta mērķi. Līdz tam šis jautājums paliek atvērts. NVO pieprasījums jāiesniedz 8 nedēļu laikā pēc lēmuma publicēšanas, EK jāatbild 16 nedēļu laikā (vai līdz 22 nedēļām sarežģītos gadījumos). Gan pieprasījums, gan atbilde būs publiski pieejami.
4. **Dalībvalstu apstiprinājums:** Saskaņā ar izmaiņām paredz, ka iesniedzot paziņojumu par valsts atbalstu, dalībvalstīm tagad ir jāapstiprina, ka nedz darbība, nedz atbalsta pasākums nepārkāpj ES vides tiesību aktus. Tas pievieno jaunu pārbaudāmības un atbildības prasību gan valstij, gan atbalsta saņēmējam.
5. **Nav automātiskas apturēšanas:** NVO pieprasījums par lēmuma pārskatīšanu pats par sevi neaptur atbalsta izpildi.

Atbalsta pasākumu var turpināt īstenot arī pārskatīšanas laikā, taču pastāv papildu tiesvedības risks, ja lēmums tiek apstrīdēts un vēlāk var sekot tiesvedība Eiropas Savienības Tiesā. Tas nozīmē, ka atbalsta saņēmējiem jāapzinās iespējamie riski un sekas, ja lēmums tiek apstrīdēts.

Secinājums

EK veiktie grozījumi valsts atbalsta noteikumos ievieš papildu mehānismu, kurā var tikt apšaubīta darbību atbilstība ES vides tiesību aktiem (pat pēc EK apstiprinājuma). Lai gan pārskatīšana attiecas tikai uz vides tiesību jautājumiem un to var ierosināt tikai atbilstošās NVO, tas rada jaunu apstrīdēšanas ceļu, kas var novest pie aizkavēšanās vai pat atbalsta atgūšanas, ja tiek konstatēts pārkāpums. Tādēļ atbalsta saņēmējiem un sniedzējiem jābūt īpaši uzmanīgiem, izvērtējot savu darbību atbilstību vides normatīvo aktu prasībām, un jābūt gataviem veikt padziļinātas izvērtēšanas procedūras.

Šīs izmaiņas nodrošina lielāku caurskatāmību un sabiedrības iesaisti ES valsts atbalsta sistēmā, dodot iespēju vides NVO apstrīdēt lēmumus. Tādējādi ES saskaņo savu praksi ar starptautiskajām saistībām un stiprina vides aizsardzības mehānismus. Lai saņēmēji varētu gan saņemt, gan saglabāt valsts atbalstu, vides prasību ievērošana kļūst kritiski svarīga. Jauno noteikumu mērķis nav bloķēt atbalstu, bet gan nodrošināt, ka ekonomiskās aktivitātes tiek īstenotas, neapdraudot vides saglabāšanu. Tāpēc rūpīga plānošana un regulāras vides atbilstības pārbaudes kļūst par būtisku aspektu valsts atbalsta saņēmējiem, it īpaši, ja atbalsts ir jāsaskaņo ar EK.

¹ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lv/ip_25_1153

² <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/?uri=celex%3A22005A0517%2801%29>

³ https://unece.org/env/pp/cc/accc.c.2015.128_european-union